

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza
w Poznaniu

Mieczysław Szczodrak, *Elementy pedagogiki*, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa 1988, ss. 217.

Omawiany podręcznik, jak zaznacza we wstępie sam autor, jest pisany przede wszystkim z myślą o słuchaczach studiów wychowania przedszkolnego i wczesnoszkolnego. Powinien stanowić podstawę do poznania naukowego szczegółowych zagadnień z zakresu pedagogiki przedszkolnej oraz metodyki nauczania i wychowania w klasach początkowych. Autor – opierając się na założeniach *Raportu o stanie oświaty w PRL* wydanym w 1973 roku, w którym podkreśla się, że „system wychowania musi być oparty na integracji wychowania umysłowego, moralnego, technicznego, estetycznego i fizycznego” – traktuje problematykę nauczania i wychowania przedszkolnego w sposób zintegrowany z nauczaniem początkowym. W swoim opracowaniu uwzględnił też i to, że w rzeczywistości proces wychowania i nauczania jest jednolitym procesem pedagogicznym, realizowanym w przedszkolu głównie przez zabawę, natomiast w szkole przez nauczanie. W praktyce pedagogicznej takie podejście dotyczy większości placówek i instytucji opiekuńczych i wychowawczych. Zwłaszcza w przedszkolach nie jest się w stanie do końca wyodrębnić działalności typowo umysłowej, artystycznej, wychowania technicznego czy fizycznego. Problematyka zawarta w podręczniku przedstawiona została bardzo zwięźle i często wręcz skrótowo. Potraktowana bardzo esencjonalnie, zwłaszcza biorąc pod uwagę zakres i rozległość tematyczną w stosunku do objętości podręcznika (niewiele ponad 200 stron). Usprawiedliwieniem tego zagęszczenia ilością materiału informacyjnego jest, jak stwierdza sam autor we wstępie, ograniczoność objętości publikacji.

Podstawą metodologicznego ujęcia podręcznika była konieczność wspomnianego już wyżej integralnego przedstawienia wielu problemów pedagogicznych, odnoszących się do wychowania przedszkolnego i nauczania początkowego, a zwłaszcza problemów występujących na styku tych sfer. Założenia metodologiczne przesądziły o takim doborze i układzie treści podręcznika dokonanych przez autora. Omawiany podręcznik zbudowany jest z krótkiego wstępu, jedenastu rozdziałów, bibliografii oraz indeksu nazwisk.

We wstępie autor zarysowuje cel pracy, założenia metodyczne i metodologiczne oraz konstrukcję pracy i zawartość treściową. Mimo że wstęp ten jest bardzo krótki i wręcz lapidarny, to jednak bardzo przejrzysty, jasno i w pełni charakteryzujący cały podręcznik.

Pierwsze cztery rozdziały dotyczą ogólnych problemów pedagogicznych i związanych przede wszystkim z teorią wychowania.

W pierwszym rozdziale „Pedagogika jako nauka o wychowaniu” autor charakteryzuje tę dziedzinę jako przedmiot integralnie związany z innymi działami nauki, zwłaszcza z psychologią wyjaśniającą wiele problemów, których znajomość jest niezbędna do zrozumienia całego

kompleksu zjawisk pedagogicznych. Bada i opisuje strukturę życia psychicznego jednostki i jej rozwój. Przedstawia też związki z innymi naukami społecznymi oraz biomedycznymi. Autor traktuje pedagogikę też jako samodzielną dyscyplinę naukową zajmującą się badaniami procesu zamierzonego, a więc celowego i świadomego wychowania człowieka. Ponadto przedstawia i charakteryzuje podstawowe pojęcia pedagogiczne, takie jak: osobowość, wychowanie, kształcenie, nauczanie i uczenie się, a także omawia metody badań pedagogicznych: eksperyment pedagogiczny, studium indywidualnych przypadków, sondaż diagnostyczny i monografię pedagogiczną.

W drugim rozdziale „Problemy współczesności a wychowanie” autor porusza problemy związane z kulturowymi i społeczno-politycznymi uwarunkowaniami wychowania. Podkreśla, że wychowanie ściśle wiąże się z przemianami cywilizacyjnymi określającymi stopień rozwoju społecznego i kulturowego, a wychowanie to przecież zarówno zjawisko społeczne, jak i kulturowe. Zwraca też uwagę na sferę polityczną i ustrojową oraz jej znaczenie i wpływ na oblicze wychowania i kształcenia. Uwzględnia też zmiany w procesie dydaktycznym pod wpływem rozwoju nauki i techniki, czego konsekwencją jest wprowadzanie coraz bardziej nowoczesnych środków dydaktycznych. Ponadto charakteryzuje współczesny system szkolny w PRL oraz ideę społeczeństwa wychowującego ze szczególnym podkreśleniem roli kształcenia ustawicznego.

W trzecim rozdziale autor skupia się na ideale i celach wychowania, a więc na pojęciu i uwarunkowaniach: historycznych, klasowych, antropologicznych i pedagogicznych. W swoich rozważaniach odwołuje się m.in. do myśli J. Deweya, J. J. Rousseau, F. Znanieckiego, B. Nawroczyńskiego i B. Suchodolskiego. Prezentuje też i klasyfikuje cele wychowania.

Czwarty rozdział dotyczy treści kształcenia i wychowania. W tej części M. Szczodrak poświęca wiele uwagi teorii doboru treści oraz układu treści, planom i programom nauczania oraz pośrednim i bezpośrednim źródłom treści kształcenia i wychowania.

W następnych rozdziałach autor podręcznika zajmuje się przede wszystkim dydaktyką i metodyką nauczania i wychowania na szczeblu przedszkolnym i wczesnoszkolnym. Szczególnie akcentuje kształcenie ogólne i wychowanie moralno-społeczne. Znalazło to swoje odbicie zwłaszcza w rozdziałach V, VI, VII i VIII, w których wychowaniu społeczno-moralnemu poświęcono więcej uwagi, uzupełniając w ten sposób nie mieszczące się w rozważaniach ogólnych zagadnienia. Natomiast nie zauważamy tego w odniesieniu do wychowania fizycznego, estetycznego i technicznego, które to dziedziny omówione zostały szczegółowo w publikacjach specjalistycznych.

W piątym rozdziale autor scharakteryzował proces dydaktyczno-wychowawczy w ujęciu pedagogiki tradycyjnej, progresywistycznej i współczesnej. W tej ostatniej zwraca szczególną uwagę na podstawy teoriopoznawcze, psychologiczno-pedagogiczne oraz strukturę procesu. M. Szczodrak przedstawił, jak w poszczególnych tych ujęciach traktowany jest problem wychowania przedszkolnego i wczesnoszkolnego. Pisząc w rozdziale tym o wychowaniu moralno-społecznym, skupia się przede wszystkim na mechanizmach oddziaływania wychowawczego, stadiach rozwoju moralno-społecznego oraz przebiegu procesu tego wychowania.

W następnym rozdziale przedstawione zostały zasady nauczania i wychowania. Autor dokonał określenia zasad jako pewnych norm działania, niezbędnych przede wszystkim do określenia wymogów dotyczących postępowania pedagogicznego, wynikających ze znajomości najbardziej ogólnych prawidłowości rządzących procesem dydaktyczno-wychowawczym. Dokonuje też przeglądu zasad nauczania, a mianowicie: pogładowości, świadomości i aktywności, systematyczności, przystępności, trwałości, operatywności wiedzy i wiązania teorii z praktyką. Zasady te zostały ujęte w kontekście wychowania przedszkolnego i wczesnoszkolnego. Dalej następuje przegląd zasad wychowania moralno-społecznego.

W siódmym rozdziale autor skoncentrował się na metodach nauczania i wychowania. Wyjaśnił pojęcie i podział metod nauczania, zaprezentował metody wyposażania dzieci w wiadomości oparte na obserwacji i pokazie, słowie oraz na działaniu związanym z pracami praktycznymi

i laboratoryjnymi. Scharakteryzował metody utrwalania, kontrolę i oceny osiągnięć ucznia oraz metody wychowania moralno-społecznego. Następnie przedstawił metody organizowania środowiska wychowawczego ze szczególnym uwzględnieniem rodziny, grupy rówieśniczej oraz grup formalnych i nieformalnych.

Ósmy rozdział dotyczy organizacji nauczania i wychowania charakterystycznego dla dzieci okresu przedszkolnego i wczesnoszkolnego. Poruszono w nim m.in. takie zagadnienia, jak: klasowo-lekcyjny system nauczania, struktura lekcji z jednoczesnym uwzględnieniem typów lekcji, lekcja jako podstawowa forma organizacji nauczania, organizacja pracy lekcji, praca domowa ucznia oraz niepowodzenia dydaktyczne i ich przyczyny.

Dziewiąty rozdział przybliży zagadnienia związane z zastosowaniem w procesie dydaktycznym środków audiowizualnych. Charakteryzuje też pojęcie i funkcje tych środków, klasyfikację oraz rolę ich w wychowywaniu przedszkolnym i nauczaniu początkowym.

W dziesiątym rozdziale omówione zostało planowanie pracy dydaktyczno-wychowawczej. Autor podkreśla tu zależności planu pracy od zadań dydaktyczno-wychowawczych, przedstawia zasady konstruowania planu pracy oraz przygotowania do zajęć.

Ostatni, jedenasty rozdział dotyczy roli nauczyciela w procesie dydaktycznym oraz problemów związanych z kształceniem nauczycieli i ich statusu prawnego.

Wszystkie prezentowane zagadnienia ujęte w jedenastu rozdziałach omawianej książki kończą się zadaniami, które należy traktować jako propozycje do ewentualnego wykorzystania. Zadania zostały pomyślane jako sugestie tematyczne do przeprowadzenia ćwiczeń, mogących służyć przede wszystkim wiązaniu teorii z praktyką i kształtowaniu umiejętności pedagogicznych. Mogą też spełniać rolę testów ułatwiających kontrolę i samokontrolę oraz ocenę stanu wiedzy i rozumienia problemów pedagogicznych.

Opracowując ten podręcznik, autor oparł się na 92 pozycjach bibliograficznych w większości z zakresu pedagogiki. Obejmują one przede wszystkim prace polskich autorów, a zwłaszcza: Cz. Kupisiewicza, H. Muszyńskiego, W. Okonia i B. Suchodolskiego.

Podsumowując można zauważyć, że w recenzowanej pracy autor wiele problemów potraktował bardzo syntetycznie i wręcz skrótowo. Może to wywołać wrażenie pewnej powierzchowności. Mimo to spełnia ona podstawowe wymogi podręcznika. W sumie stanowi spójną całość, a układ treści jest przejrzysty. Książka napisana została językiem przystępnym i zrozumiałym. Jest źródłem wiedzy teoretycznej i skłonić może do przemyśleń i refleksji naukowej, ponadto przynosi wiele informacji o charakterze praktycznym. Dlatego też *Elementy pedagogiki* mogą okazać się pożyteczne nie tylko dla słuchaczy i studentów wychowania przedszkolnego oraz nauczania początkowego, ale też dla wszystkich, którzy mają zamiar lub zajmują się pracą pedagogiczną.